Sandra Nikulceva: Česko-lotyšský slovník. LEDA 2006.
(oponentský posudek disertační práce)

Překladový slovník představuje specifický typ disertační práce – nečte se jako souvislý text, nehodnotí se kompozice, myšlenkové bohatství, stylistická vytříbenost, bibliografie a další náležitosti běžných monografií. Přesto je samozřejmě oprávněné a vhodné takovéto projekty jako vědecké práce podávat, protože i tvorba lexikografické příručky vyžaduje vědeckou erudici a přísnou koncepčnost a může přinést nové teoretické i praktické poznatky.

Česko-lotyšský slovník Sandry Nikulcevové jistě mezi pozoruhodné lexikografické práce patří. O mnohém svědčí druhé místo v soutěži Slovník roku a cena poroty za nejlepší překladový slovník roku 2007. Nakladatelství LEDA tímto slovníkem pokračuje v chvályhodné snaze vydávat nejen komerčně zajímavé tituly, ale i slovníky menších jazyků. Na vydání knihy se však podílel i lotyšský Státní fond kulturního kapitálu, což dokládá i zájem druhé strany o publikaci tohoto unikátního slovníku (prvního slovníku mezi češtinou a některým z baltských jazyků vydaného v českých zemích) a koneckonců svědčí i o tradiční vzájemné náklonnosti mezi oběma regiony, které dnes navíc spojuje i podobné postavení v nové, sjednocující se Evropě.

Slovník Sandry Nikulcevové je průkopnický v tom, že je založen na Českém národním korpusu. Ani opora v tomto moderním a dynamicky se rozvíjejícím projektu však neulehčuje autorce otázku výběru jednotlivých hesel: slova nelze zařazovat mechanicky pouze podle jejich frekvence v korpusu. Každý autor slovníku nutně musí čelit výtkám, proč to a to heslo ve slovníku je a jiné, zdánlivě rovnocenné či dokonce běžnější, chybí. Tak se i v případě česko-lotyšského slovníku můžeme ptát, proč uvádí výrazně citátová spojení *lapsus linguae, lapsus calami* (pod heslem *lapsus*) či prakticky neužívané nesklonné neutrum (!) *kuba* „kubánský doutník“ a na druhé straně chybí např. běžné *kobliha* (to je ale asi slovo v české lexikografii začarované, protože vypadlo ze slovníku také mně a Holubovi – Lyerovi). Ve slovníku najdeme poměrně specifická ornitonyma jako *čermák, rehek, lejsek* a dokonce *králíček*, chybí ale zoonyma *hraboš, rejsek*. Jsou tam názvy planet *Merkur, Mars, Jupiter*, ale chybí *Venuše, Saturn*, atd. Slovník také uvádí v nezvykle hojné míře místní vlastní jména. Opět se nabízí otázka, proč uvádět jména jako *Lugano* či *Dušanbe*, když řada jiných měst srovnatelného významu je opomenuta, či proč zařazovat název amerického státu *Ohio*, když jiné státy – např. z hlediska formální adaptace zajímavé *Tennessee* – chybí. Podotýkám, že ve většině uvedených příkladů zběžný pohled do korpusu neprokázal větší rozdíly ve frekvenci v neprospěch opominutých

slov. Na druhé straně, z frekventovaného výskytu v korpusu nepochybně vychází zařazení obecněčeských podob jako *kterej, bejt*, které zřejmě můžeme v této „korpusové“ koncepci považovat za oprávněné.

Slovník je ambiciózní, i pokud jde o výstavbu hesla a informace, které heslový odstavec přináší. Vedle obvyklých gramatických údajů se uvádějí i nepravidelné či problematické gramatické tvary českých slov, což zvyšuje informační hodnotu slovníku, ale i nároky na jeho tvůrce. Otázka opět zní, čím se autorka řídila, když např. v genitivu subst. *sýr* připouští pouze koncovku *–u*, což neodpovídá ani kodifikaci ani běžnému úzu. Sémantickou výstižnost lotyšských ekvivalentů můžu jako velmi povrchní znalec lotyštiny posoudit jen málo, i po této stránce se však slovníkové heslo zdá být dobře organizováno. Opět jen drobná konkrétní připomínka: lotyština patří mezi jazyky, které nemají sloveso „habere“ a vlastnictví vyjadřují konstrukcí slovesa „esse“ s dativem; myslím ale, že uvést jako ekvivalent našeho *mít* lot. *būt* (bez zmínky o dativní konstrukci) je poněkud zkratkovité.

Zájemci o lotyštinu ocení, že slovník není jen lexikografickou příručkou; k hesláři je připojen i přehled lotyšské gramatiky. Na malém prostoru tu autorka promyšleně a koncízně podává celistvý a poměrně podrobný obraz lotyšské fonologie a morfologie, stručně zmiňuje i pravopis a stavbu věty. Opět jen několik poznámek:

• Jako poslední lotyšský pád je uveden *vokál (vokativs)*, což je podoba, které se v češtině jako názvu pádu neužívá.

• Verbální substantiva od zvratných sloves (např. *klausīšanās* „poslouchání“ od *klausīties* „poslouchat (co)“) se označují jako *zvratná podstatná jména slovesného původu*. Nemůžeme-li se už vyhnout v češtině nezvyklému termínu *zvratné podstatné jméno*, zdá se mi výstižnější spojení *zvratné podstatné jméno slovesné*.

• Lot. *abi/abas* „oba, obě“ je v přehledu řazeno mezi tzv. určitá zájmena (odpovídají v podstatě našim zájmenům vymezovacím), zatímco jeho český ekvivalent je ve slovníku tradičně určen jako číslovka. Zajímalo by mě, jak autorka vnímá a hodnotí tento rozdílný pohled lotyšské a české gramatiky.

Na závěr podotýkám, že všechny výše uvedené poznámky a připomínky jsou víceméně marginální a nesnižují nijak hodnotu díla, v němž je patrná jasná a promyšlená koncepce, značná informační hodnota a velké penzum práce. Lze jen doufat, že se dočkáme podobných překladových slovníků i pro další menší jazyky.

V Praze 5.2. 2008

PhDr. Jiří Rejzek, Ph.D.